

*Чубата М. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри теорії та історії права та держави**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА НА ОСНОВНИХ ЕТАПАХ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. В статті здійснено історіографічний огляд наукового доробку правознавців та істориків, присвяченого дослідженню проблеми законодавчого забезпечення організації та розбудови української армії та військово-морського флоту на основних етапах Української революції 1917–1921 рр.: Української Народної Республіки доби Української Центральної Ради і доби Директорії УНР, Української Держави (Гетьманату П. Скоропадського) та Західно-Української Народної Республіки. Наголошується, що вивчення багатогранного досвіду українських урядів революційної доби щодо становлення та реформування національних збройних сил має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже аналіз та усвідомлення причин наших невдач у боротьбі з російським агресором сприятиме уникненню їх повторення в сучасних умовах та в майбутньому. Авторка звертає увагу, що фактично національна військова проблематика до початку 1990-х років була об'єктом дослідження лише зарубіжних авторів, наголошуючи, що ще у 1920-х – 30-х роках виникло кілька центрів її дослідження в Австрії, Польщі, Франції, Чехословаччині. Зазначається, що ознайомлення з основними публікаціями зарубіжних авторів дає підстави стверджувати, що лідери Української Центральної Ради, незважаючи на яскраво виражений національно-державницький характер українського військового руху, явно недооцінювали значення національних збройних сил у загальному комплексі державного будівництва. На думку авторки, відірваність від джерельної бази не давала можливості історикам та правознавцям діаспори ґрунтовно дослідити законотворчу діяльність УЦР щодо військового будівництва. Звертається увага, що ще у перші місяці діяльності Центральної Ради чітко визначилися два напрями в ставленні до питання про українські національні збройні сили: перший – репрезентований військовим клубом ім. Полуботка з М. Міхновським на чолі, який виступав за організацію регулярної української армії як основи майбутньої самостійної України, і другий – представлений тодішніми лідерами Центральної Ради – М. Грушевським та В. Винниченком. В статті з'ясовуються особливості висвітлення науковцями правового забезпечення розбудови національних збройних сил за гетьмана Павла Скоропадського, за Директорії УНР та за доби Західно-Української Народної Республіки. Крім дослідження висвітлення науковцями основних аспектів законодавчого забезпечення розбудови армії, авторкою статті здійснюється також стислий історіографічний аналіз правових основ становлення українського флоту. У висновках виокремлено дискусійні та малодосліджені аспекти проблеми, які потребують подальшого більш ґрунтовного вивчення та узагальнення.

Ключові слова: законодавство, збройні сили, військо, армія, флот, Українська революція 1917–1921 рр., національна державність, історіографія.

Постановка проблеми. Розв'язана понад десять років тому північним сусідом російсько-українська війна актуалізує проблему національного військового будівництва та спонукає дослідників до більш ґрунтовного вивчення історичного досвіду державотворення та правотворення, зокрема й за доби Української революції 1917–1921 рр., коли в жорсткій боротьбі з агресивним російським більшовизмом наш народ героїчно відстоював своє право на самостійність та незалежність. Вивчення багатогранного досвіду українських урядів революційної доби щодо становлення та реформування національних збройних сил має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже аналіз та усвідомлення причин наших невдач у боротьбі з російським агресором сприятиме уникненню їх повторення в сучасних умовах та в майбутньому.

Метою статті є історіографічний аналіз наукового доробку з вказаної проблеми, створеного вітчизняними та зарубіжними дослідниками, зокрема й представниками української діаспори, а також виокремлення малодосліджених і дискусійних аспектів у її вивченні та висвітленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато аспектів досліджуваної нами проблеми щодо становлення та розбудови української армії і флоту в період Української революції 1917–1921 рр. висвітлено в працях українських істориків Б. Андрусішина, В. Капелюшного, О. Реєнта, Г. Савченка, В. Солдатенка, Г. Турченка та багатьох інших, але предметом їх дослідження стали історичні аспекти становлення збройних сил та захисту Вітчизни. Що стосується правознавців, то в історіографічному плані ряд аспектів проблеми стисло проаналізовано лише в працях А. Красницького [1], присвячених загальній проблематиці українського державотворення революційної доби. Таким чином, проблема висвітлення науковцями законодавчого забезпечення національного військового будівництва за доби Української революції 1917–1921 рр. залишається малодослідженою.

Виклад основного матеріалу. Спробуємо стисло проаналізувати як проходило висвітлення дослідження проблеми законодавчого забезпечення національних збройних сил послідовно на етапах Української революції 1917–1921 рр.: Української Народної Республіки (далі – УНР) доби Української Центральної Ради (далі – УЦР) і доби Директорії УНР, Української Держави (Гетьманату П. Скоропадського) та Західно-Української Народної Республіки (далі – ЗУНР).

Щодо публікацій, в яких досліджується проблема організації та діяльності збройних сил УНР доби Центральної Ради, то, незважаючи на те, що військотоворчій тематиці присвя-

чено величезний масив літератури, створеної і вітчизняними, і зарубіжними авторами, майже всі ці праці написані істориками або професійними військовими і стосуються переважно бойових дій українських військових формувань, тобто захисту національної державності України, а історико-правових досліджень про законодавчі засади військового будівництва вказаного періоду на сьогодні створено дуже мало. Фактично національна військова проблематика до початку 1990-х років була об'єктом дослідження лише зарубіжних авторів. Ще у 1920-х – 30-х роках виникло кілька центрів її дослідження в Австрії, Польщі, Франції, Чехословаччині. Ознайомлення з основними публікаціями зарубіжних авторів дає нам підстави стверджувати, що дослідники дійшли висновку, що лідери Центральної Ради, незважаючи на яскраво виражений національно-державницький характер українського військового руху, явно недооцінювали значення національних збройних сил у загальному комплексі державного будівництва. Відірваність від джерельної бази не давала можливості історикам та правознавцям діаспори ґрунтовно дослідити законотворчу діяльність УЦР щодо військового будівництва [2].

В колективній монографії «Військове будівництво в Україні у XX столітті», в якій узагальнюється вивчення цієї проблеми, зроблено більш категоричний, у порівнянні з науковцями діаспори, висновок про «нездатність Центральної Ради вирішити невідкладні проблеми державного будівництва, в тому числі й створити власні збройні сили на новій основі» [3, с. 47].

Серед сучасних вітчизняних правознавців одним з перших до аспекту про законодавчі засади військового будівництва періоду Центральної Ради звернувся О. Мироненко, виокремивши у своїй монографії спеціальну главу «Військове будівництво. Військова політика» [4, с. 241–276]. Досить ґрунтовно автор досліджує діяльність генерального секретарства військових справ, його постанови. Дуже важливим для справи військового будівництва, на думку О. Мироненка, було прийняття 23 листопада 1917 р. Генеральним секретаріатом постанови про проголошення Південно-Західного і Румунського фронту єдиним Українським фронтом, взяття його під своє підпорядкування і переведення українських частин з інших регіонів на Україну, причому все майно колишньої російської армії переходило у власність УНР [4, с. 258–259]. Не менш важливим було прийняте 23 грудня 1917 р. рішення уряду УНР «Про відпустку солдатів-великоросів», яким малось на меті прискорення українізації військових частин шляхом вилучення з них росіян [4, с. 259]. Аналізуються автором і організаційні заходи УЦР по створенню у грудні 1917 р. морського міністерства. Дослідник переконаний, що закон про скасування примусової служби у військовому флоті та деякі інші законодавчі акти і заходи призвели до «практичного руйнування флоту Центральною Радою» [4, с. 270].

Щодо затвердження 17 грудня 1917 р. Статуту української народної армії, то автор вважає, що цей документ відкидав ідею постійного війська і передбачав поступове переформування армії у народну міліцію, що фактично розпочалося з прийняттям 3 січня 1918 р. Центральною Радою закону про утворення Українського народного війська (народної міліції) [4, с. 261–264]. Тобто, колишніх вояк планувалось поступово демобілізувати і у майбутньому взагалі скасувати регулярну армію. О. Мироненко наголошує, що 13 березня всі національні військові формування проголошувались демобілізова-

ними і повинні були бути розпущеними [4, с. 266]. Завершує аналіз правових основ військового будівництва за доби Центральної Ради констатацією, що 25 квітня 1918 р. прийом до війська новобранців було припинено остаточно, а всім призовникам передбачалось видати посвідчення про звільнення їх від військової служби у зв'язку з демобілізацією армії та робить висновок, що «головне керівництво УЦР безвідповідально, особливо у останні два місяці свого існування, ставилось до військового будівництва» [4, с. 276].

Окремі аспекти проблеми висвітлені також у дослідженні О. Копиленка та М. Копиленко. Автори наголошують, що ще у перші місяці діяльності УЦР чітко визначилися два напрями в ставленні до питання про українські національні збройні сили: перший репрезентований військовим клубом ім. Полуботка з М. Міхновським на чолі, який виступав за організацію регулярної української армії як основи майбутньої самостійної України, і другий – представлений тодішніми лідерами Центральної Ради [5, с. 53].

На думку авторів, правові основи військового будівництва були закладені такими законами: «Про одстрочку призова на військову службу і одкомандирування з неї громадян Української Республіки», закон «Про утворення Комітету по демобілізації армії» і, нарешті, 3(16) січня 1918 р. – тимчасовий закон про утворення українського народного війська [5, с. 54]. Автори роблять висновок, що реальні події показали всю ілюзорність подібних планів, тому повернувшись до Києва на початку березня 1918 р. Центральна Рада змінює військову конвенцію, та було вже пізно. Однак, констатують дослідники, «причини загибелі Центральної Ради не варто шукати лише в її прорахунках на військовій ниві – вони тільки доповнили ряд фатальних помилок, що їх припустилася Центральна Рада за свою недовгу історію» [5, с. 54–55]. Зовсім протилежну точку зору висловив з цього приводу В. Ортинський, на думку якого «відмова соціалістичних лідерів Центральної Ради від утворення власної регулярної армії коштувала народів втрати державної незалежності й соборності земель» [6, с. 243].

Що стосується законодавчо-правового забезпечення створення та діяльності збройних сил Української Держави, то як ми вже зазначали на початку статті, науковці діаспори фактично лише побіжно торкалися цієї проблеми, а зосередили основну увагу на бойових діях українського війська, тобто на захисті національної державності України.

Одним з перших вже в умовах незалежності України висвітлив окремі аспекти досліджуваної проблеми О. Мироненко. Вчений наголошує, що якщо керівники Центральної Ради вщент зруйнували армію УНР, то П. Скоропадський, навпаки, з перших днів існування гетьманської влади докладав чимало зусиль, щоб спиратися у своїй діяльності не лише на чужоземні, а й на власні багнети [7, с. 310]. Він звертає увагу на суттєве збільшення асигнувань на розбудову армії, вказує, що організацією армії порядкувало не лише військове міністерство, а й міністерство внутрішніх справ, міністерство фінансів, міністерство шляхів та місцеві органи влади [7, с. 310–312]. Ще одну статтю О. Мироненко присвятив дослідженню військових реформ в Українській Державі [8, с. 53–57]. Автор наголошує, що чималу роль у «правовому» регулюванні розбудовою армії і флоту відігравали органи окупаційної влади, які суворо контролювали питання формування військових частин, їх дислокації, пересування та ін. [8, с. 54].

Порівнюючи процеси військового будівництва за доби Центральної Ради і за доби Української Держави, О. Копиленко та М. Копиленко зазначають, що ілюзорна ідея народної міліції за гетьманства остаточно поступилася місцем програми формування регулярних, професійно підготовлених збройних сил, і незважаючи на те, що німецьке командування поставилося до цих планів без ентузіазму, гетьманська адміністрація зуміла зробити важливі кроки в плані організації майбутньої української армії [5, с. 101]. Як стверджують дослідники, законодавчу базу військового будівництва заклали кілька актів, у тому числі закон «Про загальний військовий обов'язок» від 24 липня 1918 р. (термін служби в піхоті становив два роки, а в кінноті та артилерії – три), закон «Про політично-правове становище служачих військового відомства» від 1 серпня, який позбавляв їх активного й пасивного виборчого права [5, с. 101–102].

Серію публікацій, присвячених військово-будівництву в Українській Державі, здійснив М. Кравчук [9]. Слід зазначити, що автор стисло узагальнює вже відомий матеріал з публікацій попередників, тому інформаційна, а особливо аналітична цінність його публікацій не висока, особливо якщо враховувати постійне перекичування автором прізвищ політичних та військових діячів: наприклад, М. Устимович – став М. Устиновичем, М. Максимів – М. Максимовичем та ін. [10, с. 117–118].

На жаль, в публікаціях М. Кравчука, О. Копиленка та М. Копиленко, як і в більшості істориків права, навіть не згадується про становлення українського державного флоту. Аналіз законодавства про флот Української Держави 1918 р. одним з перших стисло подав у своїй статті «Чорноморський флот за доби останнього гетьманату» О. Мироненко. Він наголошує, що фактично до 11 листопада 1918 р. Чорноморський флот фактично перебував у руках німців, проте вже з перших днів свого гетьманування П. Скоропадський розпочав енергійні заходи, щоб повернути флот Україні: розроблявся закон про флот, асигнувались кошти на відбудову портів, створювався резерв морських старшин, 15 липня з'явилась ухвала про уніформу для українського державного флоту, а 18 липня 1918 р. військово-міністерство затвердило новий вимпел та український військово-морський прапор [11, с. 431–433].

Історико-правові аспекти становлення українського державного флоту спробував розкрити у своїй статті І. Іванов [12, с. 84–89]. Він аналізує розроблену П. Скоропадським власну концепцію будівництва флоту, яка базувалась на врахуванні геополітичних, стратегічних та військових факторів. За цією концепцією Крим повинен належати Україні, передбачалось добитися повного передання флоту Україні, збереження офіцерських кадрів, майна, враховуючи гостру нестачу рядового складу флоту, провести його призов на службу восени 1918 р., ввівши загальну військову повинність [12, с. 85].

Ряд аспектів проблеми через призму діяльності правоохоронних органів Української Держави дослідив у своїх статтях, монографії та дисертації О. Тимошук [13]. На думку вченого, підвалини військового будівництва Української Держави заклали закони від 24 липня 1918 р. «Про загальний військовий обов'язок» і від 1 серпня 1918 р. «Про політично-правове становище служачих військового відомства». Їх детальний аналіз, а також дослідження зазначених вище аспектів проблеми викладено автором в його монографії у розділі «Армія в охоронній системі Гетьманату» [14, с. 178–237]. Крім цього, в розділі «Історичні передумови й організаційно-правові засади створення гетьман-

ського охоронного апарату» дослідник ґрунтовно характеризує гетьманську концепцію побудови охоронного апарату і аналізує її нормативне забезпечення [14, с. 75–90]. Варто зазначити, що і в монографії, і в окремих публікаціях О. Тимошук, крім армії, досліджує діяльність цілого ряду інших формувань в охоронній системі Гетьманату.

Щодо дослідження проблеми військового будівництва доби Директорії, то радянська історіографія свідомо перекичувала або замовчувала цю важливу проблему, представники української діаспори зосередили свою увагу на висвітленні власне бойових дій українських військових формувань і лише сучасні вітчизняні дослідники вперше звернули увагу на деякі юридичні аспекти військового будівництва досліджуваної доби. Одними з перших серед істориків права звернулися до цієї проблематики О. Копиленко та М. Копиленко, виокремивши у своїй книзі підрозділ під назвою «Проблеми військового будівництва» [5, с. 161–165]. Дослідники зазначають, що лідери Директорії, на відміну від провідників УЦР, вже не мали жодних сумнівів щодо потрібності Україні збройних сил, здатних боронити її незалежність, в той же час, автори зазначають, що проблеми виникли з визначенням концепції формування української армії, проте з усіх можливих варіантів було обрано найпростіший – масову мобілізацію, про проведення якої було ухвалено відповідний закон від 27 листопада 1918 р. [5, с. 161].

Дослідженню правових аспектів військового будівництва доби Директорії присвятив свою статтю М. Яцюк [15, с. 67–77]. Дослідник наголошує, що перша спроба провести закон про мобілізацію від 27 листопада 1918 р. не мала успіху через відсутність відповідних установ і засобів реалізації, тому 13 січня 1919 р. було ухвалено ще один закон «Про заклик військових до дійсної служби» [15, с. 69]. На думку М. Яцюка, Директорія розгорнула широкомасштабну військову реформу. З метою поповнення збройних підрозділів Головний Отаман 27 вересня 1919 р. видав Універсал про мобілізацію в усіх землях, що перебували в державно-адміністративному підпорядкуванні УНР, відповідно до умов, окреслених у попередніх законодавчих актах. Автор зазначає, що юридична база для проведення призовів до українського війська у вигляді закону від 13 січня 1919 р. позитивно сприяла уніфікації згідно з ним усіх подальших законодавчих актів і наказів з цього приводу [15, с. 70].

Аналізуючи розгортання військової реформи Директорії, М. Яцюк наголошує, що паралельно зі створенням правового підґрунтя мобілізаційної політики йшов надзвичайно важливий процес розроблення і впровадження військових статутів. Аналізуючи Статут внутрішньої служби, автор стверджує, що це було одним з важливих досягнень у справі будовання Збройних Сил УНР, а зазначений статут повністю регламентував внутрішній устрій і взаємовідносини між військовослужбовцями, відтоді стало можливим юридичне існування Наддніпрянської Армії, бо нарешті було закладено підвалини для її будовання на цілком легітимній основі [15, с. 72].

Діяльності Директорії УНР у справі військового будівництва приділили увагу у своїй монографії П. Гай-Нижник та О. Лейберов [18], особливо в підрозділі 2.2 «Практичне формування державної моделі УНР і законотворча діяльність уряду та Директорії під час перебування в Києві» [18, с. 51–57]. Сьогодні, в умовах російсько-української

війни, оцінюючи підлість і підступність політики російської влади, яка, як ми тепер розуміємо, була такою завжди, не можна не дивуватись наївності і, на жаль, недалекоглядності поглядів Голови Директорії В. Винниченка, який свято вірив, що з більшовиками можна домовитися і «порозумітися». Автори наголошують, що «В. Винниченко довгий час докладав зусиль, аби досягти порозуміння з радянською Росією. Однак С. Петлюра рішуче вимагав оголошення війни РСФРР і 16 січня 1919 р., коли «червоні» вже володіли Харковом та Черніговом й вийшли до Полтави, війну радянській Росії було таки оголошено. С. Петлюра, який з самого початку свого членства в Директорії завідував військовими справами і не рахувався з думкою військового міністра УНР, відтепер отримав одноосібну владу над армією, в справі якої не могли втручатися не лише міністри, а навіть й члени Директорії» [18, с. 56]. З висоти сьогодення можна лише уявити в яких неймовірно складних умовах доводилося діяти С. Петлюрі, адже як доречно звертають свою увагу П. Гай-Нижник та О. Лейберов, «цьому певною мірою сприяла й невизначеність (нерішучість) політичного проводу республіки. Так, для голови Директорії трудовий принцип залишався якщо не тотожним, то близьким до радянського принципу, в усякому разі не був ворожим йому. То ж для нього переговори з Росією були не соломинкою, за яку хапається потопаючий, а принциповою лінією на єднання новонародженої народної влади (хай у дещо відмінних конкретних втіленнях) проти сил старого світу – проти імперіалізму» [18, с. 56].

Окремі аспекти проблеми правових основ військового будівництва за доби Директорії УНР висвітлено в монографії [9] та серії статей М. Кравчука. Особливий інтерес викликає одна з його публікацій, безпосередньо присвячена висвітленню розбудови армії у період Директорії [16, с. 54–63]. Щодо характеристики автором правових підстав для проведення мобілізації, то точка зору М. Кравчука співпадає з наведеною нами вище констатацією М. Яцюка [15, с. 57]. Термін «Збройні Сили», а не «Армія» у назві статті зобов'язує автора проаналізувати діяльність всіх складових цієї інституції, а не тільки армії, проте про законодавство, що стосувалось розбудови та діяльності військово-морського флоту автором не сказано жодного слова.

Досить стисло проаналізовано закон про флот УНР за доби Директорії О. Мироненком [17, с. 205–207]. Дослідник зазначає, що тимчасовий закон про військовий флот УНР Директорія ухвалила 25 січня 1919 р. Всі інституції флоту УНР мали користуватися Зведенням морських постанов Російської імперії видання 1913 року з усіма наступними змінами та доповненнями, якщо вони не суперечили законодавству УНР. Як зазначає О. Мироненко, 26 січня 1919 р. Директорія ухвалила закон про поповнення армії і флоту УНР призовниками, а також закон про організацію військово-морських сил на побережжі Чорного моря [17, с. 206]. Проте, невдовзі Південь України було окуповано загарбниками і більшість положень цих законів Директорії залишились нереалізованими.

Своєрідним узагальнюючим дослідженням, що безпосередньо стосується власне історико-правових аспектів становлення українського флоту, є стаття І. Іванова [12, с. 81–91], проте виклад матеріалу про добу Директорії УНР здійснено автором лише фрагментарно. Є всі підстави стверджувати, що цей аспект проблеми все ще залишається малодослідженим.

На завершення з'ясуємо ступінь вивчення проблеми на матеріалах Західно-Української Народної Республіки. Досить ґрунтовно, на нашу думку, розглядає найважливіші правові аспекти військового будівництва в ЗУНР В. Ортинський. Автор наголошує, що було створено юридично-правовий ґрунт для енергійної та цілеспрямованої розбудови збройних сил республіки, які від самого початку отримали назву Галицька Армія (з липня 1919 р. – Українська Галицька Армія (УГА)), було широко застосовано закони, кодекси, статuti та інші нормативні акти, що стосувались колишньої австро-угорської армії, чия школу пройшла більшість українських вояків, до роботи залучено військових фахівців. Як окремий аспект аналізує В. Ортинський правові засади діяльності Польової жандармерії, створеної у Галицькій армії на початку грудня 1918 р. Дослідник наголошує, що Польова жандармерія була органом безпеки воєнного часу, виконувала військово-поліцейські функції у місцях розташування й передислокації армії, а головним її завданням було збереження ладу і спокою в місцях дислокації та руху війська, збір і охорона військового майна, особливо зброї та набоїв, попередження диверсійних акцій на залізничних шляхах, мостах та лініях зв'язку, протидія дезертирству, супроводження конвоїв і кур'єрів, інколи вона виконувала також обов'язки Державної жандармерії (боротьба зі шпигунством, саботажем і ворожою пропагандою) там, де її підрозділів не було [6, с. 274–275]. До речі, питання про повноваження і завдання Польової жандармерії є дискусійним в історико-правовій літературі, наприклад М. Кравчук обмежує її завдання лише боротьбою з дезертирством [9, с. 192], а точка зору В. Ортинського співпадає з поглядами В. Сідака [21, с. 191–193]. У висновках В. Ортинський наголошує, що є питання, які вимагають додаткового дослідження, зокрема вивчення практичного досвіду військового будівництва в ЗУНР і підготовки військових кадрів в УГА, [6, с. 309]. До речі, свідченням того, що дослідники звертають увагу на вивчення малодосліджених аспектів проблеми, є захист дисертації В. Кирея, присвяченої авіації УГА [22].

Законодавче забезпечення військового будівництва в ЗУНР ґрунтовно досліджено В. Кульчицьким, Б. Тищанком та О. Вівчаренком. На думку авторів, ці процеси було започатковано зверненнями УНРади від 1, 2 та 3 листопада 1918 р., в яких закликалось все чоловіче населення краю стати добровільно зі зброєю в руках на захист своєї держави [19, с. 194–195]. Аналізуючи інші нормативно-правові акти УНРади та Державного секретарства військових справ, автори прослідковують еволюцію структури УГА, зазначають, що вона постійно удосконалювалась та розширювалась (наприклад, було організовано повітряні сили, саперний кіш та ін.). Значну увагу дослідники приділяють наказу ДСВС від 4 лютого 1919 р. «Про організацію духівництва Українського війська» [19, с. 197–198]. Дослідники здійснили спробу стисло охарактеризувати законодавство, що стосувалось найважливіших аспектів військового будівництва в ЗУНР. Проте, варто наголосити й на деяких суттєвих недоліках цього дослідження. Так, автори, досліджуючи законодавче забезпечення процесу формування і діяльності збройних сил ЗУНР, нерідко замість аналізу, стисло огляду чи хоча б загальної характеристики нормативно-правових актів обмежуються лише констатацією факту їх прийняття чи підготовки, якщо мова йде

про проєкт документу. Значна частина законодавчих актів, про які йде мова у дослідженні, на жаль, безіменні. Нарешті, більшість посилань на джерело інформації є «глухими», так як в тексті назва нормативно-правового акту не подається, а в посиланні зазначено лише або назву архіву, або газети, журналу чи збірника документів, де він опублікований, що, на жаль, не дає змоги з'ясувати чи мова йде про законодавчі, чи підзаконні акти, викликає неоднозначне ставлення до процитованого матеріалу, його сутності та важливості, а, отже, значно зменшує наукову та інформаційну цінність дослідження.

Зовсім інший підхід до висвітлення проблеми Б. Тищик успішно здійснив в окремому підрозділі своєї монографії, в якому, поряд з іншими, досліджує також і проблему організації збройних сил ЗУНР [20, с. 204–226]. В основу цього підрозділу покладено матеріал, написаний у співавторстві з В. Кульчицьким та О. Вівчаренком, що вміщено до виданої у 2001 р. колективної монографії, проаналізованої нами вище. Б. Тищик суттєво доповнив попередню публікацію матеріалом про законодавче забезпечення військового судочинства, про діяльність та організаційну структуру Державного секретарства військових справ. Слід зазначити, що дана публікація Б. Тищика є, на нашу думку, одним з найгрунтовніших історико-правових досліджень, що стосуються законодавчого забезпечення військового будівництва в ЗУНР, в якому знайшли своє стисле відображення найважливіші аспекти проблеми.

Висновки. Стислий історіографічний аналіз наукового доробку істориків та правознавців, що стосується законодавчого забезпечення національного військового будівництва за доби Української революції 1917–1921 рр. дає підстави констатувати, що в цілому основні аспекти проблеми висвітлені в літературі достатньо ґрунтовно. Більшість дослідників дійшли висновку, що фактична відмова соціалістичних лідерів Центральної Ради від утворення власної регулярної армії коштувала народові втрати державної незалежності й соборності земель. Інші українські уряди революційної доби намагались виправити складну ситуацію, але час було втрачено. Можна констатувати, що ще й сьогодні є аспекти, які залишаються дискусійними і вимагають додаткового дослідження, зокрема вивчення практичного досвіду військового будівництва в ЗУНР, підготовки військових кадрів в УГА, а також становлення українського флоту за доби Директорії УНР.

Література:

1. Красніцький А. В. Українська державність 1917–1921 років в історико-правових дослідженнях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01: Андрій Володимирович Красніцький: Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2013. 286 с.
2. Більш ґрунтовно про це див.: Капелюшна М. В. (Чубата М. В.) Історико-правові дослідження законодавчих засад державного будівництва в Україні (1917–1921 рр.): аналітичний огляд наукового доробку правознавців української діаспори. *Часопис Київського університету права*. К., 2013. Вип. 2. С. 61–66.
3. Військове будівництво в Україні у ХХ столітті: історичний нарис, події портрети. Київ: «Ін Юре», 2001. 448 с.
4. Мироненко О. М. Військове будівництво. Військова політика. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. К., 1995. С. 241–276.

5. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. *Держава і право* України. 1917–1920. К.: Либідь, 1997. 208 с.
6. Оргинський В. Л. Силові структури Західно-Української Народної Республіки. Львів, 2004. 368 с.
7. Мироненко О. Розбудова національного війська режимом П. Скоропадського. Історико-політичні уроки української державності. Енциклопедичний словник. Київ – Донецьк, 1998. С. 310–312.
8. Мироненко О. Військові реформи в Українській Державі. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник. К.: Либідь, 1997. С. 53–57.
9. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914–1993 рр. (Орг. структура, штати): Історико-правове дослідження. Івано-Франківськ: Плай, 1997. 292 с.
10. Кравчук М. Юридичне оформлення Гетьманату та організація його військових структур. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. №11. С. 117–122.
11. Мироненко О. Чорноморський флот за доби останнього гетьманату. Мала енциклопедія етнодержавознавства. К.: Довіра: Генеза, 1996. С. 431–433.
12. Иванов И. В. Борьба Украины за Черноморский флот 1917–1921 гг. (историко-правовой аспект). *Вісник Університету внутрішніх справ*. Харків, 1999. Вип. 7. Ч. 2. С. 81–91.
13. Тимошук О. В. Охоронний апарат Української Держави (квітень – грудень 1918 р.): історико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01: Олександр Валентинович Тимошук; Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2000. 436 с.
14. Тимошук О. Охоронний апарат Української Держави (квітень – грудень 1918 р.). Монографія. Харків: Вид-во Ін-ту внутр. справ, 2000. С. 178–237.
15. Яцюк М. В. Деякі юридичні аспекти розбудови армії УНР доби Директорії (жовтень 1918 – грудень 1919 рр.). *Вісник Харківського університету*. Харків: Основа, 1998. № 401. С. 67–77.
16. Кравчук М. Збройні Сили України у період Директорії (1918–1920 рр.). *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль, 2000. Вип. 1. С. 54–63.
17. Мироненко О. Закон про флот УНР 1919 р. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник. К.: Либідь, 1997. С. 205–207.
18. Гай-Нижник П., Лейберов О. УНР у період Директорії: пошук моделі державного устрою (кінець 1918–1919 рр.). Ніжин: Видавель ПП Лисенко М. М., 2013. 212 с.
19. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 628 с.
20. Тищик Б. Й. Західно Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.
21. Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 рр. (невідомі сторінки історії): Монографія. К.: Альтернативи, 1998. 320 с.
22. Кирея В. В. Авіація Української Галицької Армії (1918–1920): дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 – військова історія: Кирея Віктор Васильович; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2017. 224 с.

Chubata M. Legal Foundations of National Military Construction During Key Stages of the Ukrainian Revolution of 1917–1921: A Historiographical Aspect

Summary. The article provides a historiographical overview of the scholarly contributions of legal experts and historians dedicated to studying the problem of legislative support for the organization and development of the Ukrainian army and navy during the key stages of the Ukrainian Revolution of 1917–1921: the Ukrainian People's Republic under the Central Rada and the Directory of the UPR, the Ukrainian State (Hetmanate of P. Skoropadskyi), and the West Ukrainian People's Republic. It is emphasized that studying the multifaceted experience

of the Ukrainian governments during the revolutionary period in the formation and reform of national armed forces is of not only theoretical but also practical significance, as the analysis and understanding of the reasons for Ukraine's failures in the fight against the Russian aggressor will help avoid their recurrence in modern conditions and in the future. The author draws attention to the fact that, until the early 1990s, the national military issue was primarily researched by foreign authors. It is noted that in the 1920s and 1930s, several centers of research on this issue emerged in Austria, Poland, France, and Czechoslovakia. Familiarization with the key publications of foreign authors allows the author to assert that the leaders of the Ukrainian Central Rada, despite the distinctly national-state nature of the Ukrainian military movement, clearly underestimated the importance of national armed forces in the overall framework of state-building. According to the author, the disconnection from primary sources prevented historians and legal experts in the diaspora from thoroughly investigating the lawmaking activities of the Central Rada regarding military construction. The article highlights that, in the early months of the Central Rada's activities, two

approaches to the question of Ukrainian national armed forces clearly emerged: the first was represented by the military club named after Polubotko, led by M. Mikhnovskyi, which advocated for the organization of a regular Ukrainian army as the foundation of a future independent Ukraine; and the second was represented by the then leaders of the Central Rada, M. Hrushevskyi and V. Vynnychenko. The article explores the peculiarities of how scholars have addressed the legal support for the development of national armed forces during the Hetmanate of Pavlo Skoropadskyi, the Directory of the UPR, and the West Ukrainian People's Republic. In addition to examining how scholars have highlighted key aspects of legislative support for the development of the army, the author also provides a brief historiographical analysis of the legal foundations for the establishment of the Ukrainian navy. The conclusion identifies controversial and under-researched aspects of the issue that require further in-depth study and generalization.

Key words: legislation, armed forces, military, army, navy, Ukrainian Revolution of 1917–1921, national statehood, historiography.